

WIE BEN IK?

Wie *Peter De Graef*
ben ik?

En gij?

Ik

Dat is een merkwaardig woordje

Het komt altijd terug

Ik

Zie je?

Daar heb je alleen jezelf mee

Alle andere woorden

Banaan, condoom, kleefstrookje

Duiden op wat je omringt

Op dingen waar je alleen maar tegen aan kunt zitten kijken

Maar met het woordje 'ik'

Raak je

Als met een toverstafje

Ping!

Even

Iets dat alleen maar 'binnen' is

Waar je niet tegen aan kunt zitten kijken

Terwijl alle andere mensen er wel tegen aankijken

Ik

Vooraf

Wat ik hier neergeschreven heb, is slechts een verhaal. Het is niet de waarheid. Wel is het mogelijk dat je, bij het lezen, zo nu en dan een vleugje, een vermoeden, een homeopatische verdunning van de waarheid binnenkrijgt. Dat zou niet eens bijzonder zijn. Overal zit waarheid in.

We zitten allemaal in bubbels, de laatste tijd, met die corona en die lockdowns, nog nadrukkelijker dan daarvoor. We wéten het ook. Sinds de sociale media ons in kudde van gelijkgestemden bijeen heeft gedreven – antivaxers, *conspiracy believers*, gutmensen, rechtse populisten – zijn velen van ons zich daar al te zeer van bewust. Waar we minder op letten is dat we binnen zo'n bubbel nog 's allemaal apart een eigen kijk hebben op hoe de wereld in mekaar zit en wat wij daarin lopen te doen. Die kijk is wel min of meer afgestemd op wat de mensen met wie we samenleven zoal denken, maar hij behoudt toch in alle gevallen zeer eigenzinnige accenten.

Het overgrote deel van de tijd zijn we ons niet bewust van die kijk, zoals we ons ook niet bewust zijn van onze huid. We hebben daar geen last van. Je ervaart het niet als 'een kijk'. Het is de fucking werkelijkheid! Daar zit jij volle dagen in, je (over)lééft daarin. En je denkt: het zijn die godverdommese klootzakken overal en het onrecht in de wereld, al die dingen die echt niet kunnen. Da's géén verháál, dat is gewoon zoals het is! Lul!

Juist.

Hoe ga je een vis uitleggen wat water is?

Dat wil ik namelijk proberen met dit boek.

Jij bent de vis.

INHOUD

- 11 Het sollicitatiegesprek
Over de vraag wie we zijn
- 15 Een scheppingsverhaal
Over het ego
- 31 Sinterklaas bestaat
Over geloven in onbestaande dingen
- 37 Elke mens is vele mensen
Over identiteiten en het gevaar ervan
- 51 Een Griekse tragedie
Over onze persoonlijkheid
- 69 Ik denk dus ik ben
Over twijfel en vermeende zekerheid
- 93 Wie ben ik?
Over het wezen

HET SOLLICITATIEGESPREEK

Wat vertelt iemand die solliciteert over zichzelf? Wat wil de toekomstige werkgever die we voor het eerst ontmoeten, wiens lichaam als een beeld voor ons is verschenen, die ons de hand reikt en zich voorstelt, wat wil die vooral van je weten? ‘Wie ben jij?’ En wat antwoordt iedereen op die vraag? Wel, in de eerste plaats zeggen we hoe we heten, want onze naam ervaren we als zeer betekenisvol. Hoewel hij niet meer is dan een woord. En een woord is een concept. Ik schrijf dit nog eens, want wij realiseren ons dit te weinig (lees: haast nooit): een woord is een concept!

Een concept is een samenvatting, het is een poging om in één klankcluster een veelheid aan mogelijkheden samen te ballen. In je naam zit zowat alles samengevat waar jij voor staat, wat er in verband met jou kan worden gezegd en gedacht, gevoeld en gewild. Jeroen, Els, Aïsha, of zoals in mijn geval: Peter.

Een woord is een symbool, een icoontje, zoals een letter of een Δ op een landkaart een symbool is. In een Δ kun je evenwel niet echt slapen. En toch ervaren wij een woord als een werkelijkheid, een ding, als iets wat ruimte inneemt en concreetheid bezit. Als we een woord horen, hebben we er een voorstelling bij en die voorstelling beleven we tegelijk als feit en verklaring.

Als ik het woord ‘auto’ uitspreek, dan doemt in ieders bewustzijn iets auto-achtigs op. En bij iedereen is dat verschillend. Maar daar valt niemand over. Want we knikken allemaal alsof we het begrepen hebben, alsof we allemaal hetzelfde begrepen hebben. Terwijl sommigen alleen maar een luchtrooster zien of een wielop, een versnellingspook, of het woord ‘VRRROOOOMMMMM’.

De filosoof Krishnamurti zei hieromtrent: *From the day you teach a child the name of a bird, that child will never see the bird again.*

Zo is het ook met onze naam. Die zindert van betekenis. Ik ben Peter. Dat ervaar ik als een feit. Dat is geen woord of concept in mijn beleving, dat is geen symbool. Dat is wat ik echt ben. 'Peter!' Iedereen roept dat al mijn hele leven in verband met mij. Dus, als ik mijn naam hoor, dan kijk ik op of draai me om, ik reageer! Dat is geen label! Dat hoort bij het lichaam waarin ik rondloop, bij de geschiedenis die ik heb geleefd, en bij het beroep dat ik uitoefen. Vraag aan m'n partner wie ik ben. 'Peter,' zal ze zeggen. En iedereen zal het beamen. Daar bestaat geen discussie over. Ik ben geen Mohammed of Annabel.

Wat neemt de werkgever nog waar tijdens zo'n sollicitatiegesprek, terwijl hij onze naam verneemt? Een lichaam. Dat lichaam moet toch ook deel uitmaken van die 'Peter', van dat 'ik'? Als we echter gaan zoeken waar in het lichaam het 'ik' zich precies bevindt (is het een orgaan? Een poliep? Een aanhangseltje?), dan gaan we niks vinden. In het dagelijkse leven maken we nauwelijks onderscheid tussen het 'ik' en het lichaam. We zeggen zonder blikken of blozen: 'Ik ga eens pissen', terwijl het correcter zou zijn om te zeggen: 'Mijn lichaam moet plassen.' Of ook: 'Mijn lichaam heeft honger.' Dat komt natuurlijk omdat dat lichaam (ook) met onze naam wordt aangesproken in het sociale veld. 'Hé, Peter!' zeggen mensen tegen mijn lichaam. En dan draai 'ik' me weer om.

Wel is het zo dat wanneer we mensen proberen te identificeren op grote familiefoto's, dat we dan dingen tegen elkaar zeggen als: 'Dit zijn in ieder geval de voeten van oom Henry.' 'En daar, dat is de schouder van nicht Marianne.' Maar wanneer we twee ogen zien, dan zeggen we plots weer: 'Dat is

12

13

tante Berthe.' Dan zeggen we niet langer: 'Dat zijn de ogen van tante Berthe.' De spiegels van de ziel worden weleens verward met de persoonlijkheid als het om grote familiefoto's gaat.

In het Oosten, binnen het boeddhistische en hindoeïstische denken, gaan ze daar iets bewuster mee om. Daar maken ze een onderscheid tussen enerzijds de term *rūpa*, die 'vorm' betekent of 'kleur, uiterlijk', en anderzijds *arūpa*, wat 'niet fysiek' betekent, je binnenste eigenlijk. Zo zeggen ze in verband met ons mensen bijvoorbeeld: '*Rūpa* heeft een neus maar kan niet ruiken.' '*Arūpa* kan heel goed ruiken maar heeft geen neus.' En dat trekken ze dan door voor kijken en ogen, luisteren en oren, enzovoort. Dat zijn de twee kanten van de medaille 'mens'.

Wij hier in het Westen maken dat onderscheid minder. Vroeger hadden we nog 'ziel' en 'lichaam', maar sinds we de kerken dicht hebben gedaan en de materie het wetenschappelijk uitgangspunt is van alle kennis, is het begrip 'ziel' weg-gedeemsterd. Daardoor realiseren we ons te weinig dat het lichaam ons in wezen bijzonder vreemd is. Het leidt een, voor het grootste deel, volkomen autonoom bestaan. Spijsvertering, bloedsomloop, ademhaling, dat gaat allemaal z'n gang zonder dat wij daar persoonlijk iets voor moeten doen. Ja, we moeten wel eten, maar ook dat. Zelfs al zouden we vergeten te eten, dan krijgt het lichaam op een gegeven moment zo'n grote honger dat we voor ons geestesoog niks anders meer te zien krijgen dan taarten en frieten.

Het enige wat we werkelijk doen, is ons vereenzelvigen met dat lichaam door het te haten of te adoreren. Dát in ons binnenste wat zich vereenzelvigd, noemen we 'onze persoonlijkheid' of 'ons ego'. En hoewel we geneigd zijn te denken dat alleen sommige voetbaltrainers een ego hebben, hebben we er allemaal een. Het werkt bij iedereen even krachtig, snel en geruisloos. We zijn er ons meestal zo goed als niet van bewust,

maar het kleurt en bepaalt voor het grootste deel de wereld waarin we menen te leven.

Het antwoord op de vraag wie we zijn, reikt natuurlijk veel verder dan een naam, een lichaam, een beroep enzovoort. Het loont de moeite jezelf te onderzoeken met die vraag in het achterhoofd. Wie ben je in wezen, onder al die verhalen die jij over jezelf vertelt en die ook door anderen worden aanvaard en geloofd? Wat is het in jou dat zegt: 'Ik besta'? Wat is het dat uit je ogen kijkt wanneer je ze opendoet? Die kracht in jou die ziet, waarneemt, wat is dat? Door het voortdurend stellen van die vraag ga je beter begrijpen waarom je handelt zoals je doet. Het achtervolgen van de vraag 'Wie ben ik?' wil ik graag samen met jou van dichterbij bekijken in dit boek. Je zult ontdekken dat je meer bent dan de figuur die je meent te zijn, de rol die je dag in, dag uit speelt, en die je eindeloos doch tevergeefs probeert te verbeteren, te pimpen en op de kaart te zetten in functie van de normen die een vermeende samenleving je lijkt op te leggen.

14

EEN SCHEPPINGSVERHAAL

Tijd voor een verhaaltje. Ik geloof dat het uit Mesopotamië komt. Het is in ieder geval zeer oud, vindt zijn oorsprong in het zoroastrisme, de religie gesticht door de profeet Zarathustra, en het gaat als volgt:

Op een keer wandelde God met zijn beste vriend door het paradijs en Hij vertelde die beste vriend wat Hij van zin was. Hij wilde namelijk een schepping maken met daarin de aarde en op die aarde een wezen dat op hem geleek: de mens. De beste vriend van God luisterde aandachtig en toen God min of meer was uitgepraat, viel er een lange stilte waarin de vriend op een gegeven moment zei: 'Volgens mij, als je dat goed wilt doen, heb je in die schepping een tegenkracht nodig. Anders groeit er niks.'

En God keek zijn beste vriend stralend aan. Waarop die beste vriend vertwijfeld vroeg: 'U had toch niet aan mij gedacht om die tegenkracht te zijn?'

'Ik ken niemand beter,' verzekerde God hem.

Nu, die beste vriend van God is bij de mensen bekend onder de naam De duivel.

15

'De duivel bestaat niet.' Dat hoor ik velen onder jullie denken. En daar ben je zeker van. 'God trouwens ook niet.' Dat is in deze contreien een tot feit geworden mening, ze wordt breed gedeeld en bijgevolg niet in vraag gesteld. Waar we ook niet bij stilstaan, is dat deze overtuiging – los van het feit of ze waar is of niet – onze beleving van de werkelijkheid, de wereld, onszelf en de anderen, fundamenteel kleurt.

Die 'beleving van de werkelijkheid' is het water waarin je als vis rondzwemt zonder te beseffen dat het een beleving is.

We ervaren datgene waarin we elke ochtend wakker worden en de hele dag rondlopen domweg als ‘de feitelijke werkelijkheid’.

Wanneer we stellen dat God en de duivel niet bestaan, bedoelen we in wezen dat we niet langer geloven in het traditionele beeld van de duivel als een boosaardig schepsel met bokkenpoten, hoorns en een bedorven adem, en van God als een ingoede man met een baard op een troon van wolken. Daar valt inderdaad heel veel voor te zeggen. Maar als ‘concept’ kunnen beide begrippen ook heel andere vormen aannemen. We kunnen ons God ook voorstellen als ‘bestaan’ of ‘energie’, ‘wijsheid’, ‘creativiteit’ (of een combinatie van die drie), ‘ $E = mc^2$ ’, ‘de (boeddha)natuur’, ‘tao’ enzovoort. En de duivel? We gaan even terug naar het verhaal:

Op een gegeven moment ontdekt de mens God in zichzelf. En God en de duivel staan daar vanop een afstandje naar te kijken. God maakt een kuitenflicker van enthousiasme en roept: ‘Kijk! Hij heeft mij gevonden. Mijn schepping is rond.’ Waarop zijn beste vriend hem onderbreekt: ‘Wacht nog even, want nu ga ik de mens helpen zijn ontdekking te “organiseren”.’

Zo ontstonden de geïnstitutionaliseerde godsdiensten, de verderfelijke pausen, de inquisitie, de godsdienstoorlogen en het onnoembare geweld dat ook recent nog in het kalifaat werkelijkheid werd. Velen vinden dat we om die reden God maar moeten afschaffen. Ze denken immers dat met die God ook al dat geweld zal verdwijnen. Maar het is niet het idee ‘God’ dat verantwoordelijk is voor al die verschrikkingen, maar wel een aspect van het menselijke innerlijk dat onbewust dat idee ‘God’ aangrijpt om alle remmen los te gooien en de laagste en donkerste energieën vrij spel te geven. Dit aspect van het menselijke innerlijk noemen we ‘ego’, de perfecte

16

vermomming waarin de beste vriend van God ongegeneerd zijn gang kan gaan. Hij doet dat in onze persoonlijke levens, in de samenleving als geheel en op de planeet als organisme.

Ego is de olifant in de kamer van de 21e eeuw, de oorsprong van én de oplossing voor alle problemen waarmee mens en wereld nu worstelen. Het is een geduchte... ik noem hem niet graag ‘tegenstander’, want dat impliceert ‘strijd’ en ‘winnen’ en daarmee zitten we helemaal op zijn terrein. Het is een geduchte kompaan, een kleverig raadsel.

Terwijl we discussiëren over God afschaffen en het communisme dat niet deugt, of het liberalisme dat verantwoordelijk is voor de ongelijkheid, de beurs die abject is, het kapitalisme dat de oorzaak is van het klimaatprobleem, de democratie die onbeholpen is, terwijl we eindeloos met elkaar van mening verschillen over al die stroeve systemen, blijft één grondoorzaak onbesproken. Dat komt omdat die grondoorzaak net datgene is wat discussieert, datgene in ons wat streeft en denkt het te weten. De basisreden waarom in de motor van al die systemen zand zit, is het ego. En dat ego wordt niet in het minst aangetast door alle strijd. Integendeel, het wordt er sterker door, het wint aan kracht door al het gepalaver, de ruzie, de oplaaiende emoties, het ‘gelijk’ dat we menen te hebben. Het voelt zich thuis in de tegenstelling. Het voedt zich met conflicten.

Alle ideologieën dragen stuk voor stuk waardevolle elementen in zich. Daarom zijn we er überhaupt ooit geestdriftig over geweest. Het communisme is een efficiënt middel tegen ongelijkheid. Kapitalisme jaagt op ongekende wijze innovatie en vooruitgang aan. De beurs is een doeltreffend systeem om de economie draaiende te houden, door mensen met geld maar zonder ideeën in contact te brengen met mensen met ideeën maar zonder geld, en met als smeermiddel een kleine winst. Dankzij democratie kunnen, door middel van

17